

Fordypningsoppgave, UTV3090, våren 2006, (følger også UTV2100)

Rettighetsbasert utvikling,

tullprat på stylder?

Kandidat nummer 72

Antall ord: 7214

Innhold/kilder ol. 971

Innhold

Innledning.....	2
1. Instrumentene en spiller på.....	4
1.1 Begrepsavklaringer.....	4
1.2 Jurisprudens	5
2. Makt og verdier.....	9
2.1 Motmakt – Mothegeemon	10
Eksempel 1. ActionAid International Kenya.....	11
2.2 Hegemonens respons – Trasformismo	13
Eksempel 2. Verdensbanken	15
3. Rettighetenes etikk og den nyliberale ånd.....	18
Eksempel 3. The Sugar Campaign for Change.....	19
Konklusjon	22
Kilder:	24

Innledning

Menneskerettigheter som retningslinjer for bistandsarbeid er et tema som har kommet på banen de siste 15 årene, og spesielt de siste fem-seks årene. Anslagsvis bruker nå over 22 000 ikke-statlige organisasjoner (NGOer) språket og ideene fra FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter¹ for å fremme sine saker². Menneskerettigheter er et rammeverk med stor politisk sprengkraft, fordi makt skal overføres fra de mektige til de avmektige, og fordi det er en radikal omdefinering av formålet med bistand. Bistand blir ikke lengre en veldedig gave, men en juridisk forpliktelse for hele det internasjonale samfunn. Slik forandres maktforholdene, fordi de fattige kan kreve en ”sosial og internasjonal orden som fullt ut kan virkeliggjøre de rettigheter og friheter som er nevnt i [Verdenserklæringen]”³.

Det er allerede stort sprik mellom teori og praksis når det gjelder menneskerettigheter, på den ene siden ivrer så godt som alle verdens ledere etter å uttrykke sin respekt for rettighetene, men på den andre siden brytes grunnleggende rettigheter i stor skala hver eneste dag over hele verden. I tillegg har utviklingsindustrien blitt kritisert for å være avpolitiserende og for å ha tatt en rekke andre radikale begreper, eksempelvis deltakelse og bærekraftighet, og brukt dem til de står igjen som påkrevde fraser. Derfor er det interessant å se nærmere på hvordan koblingen mellom menneskerettigheter og utviklingsarbeid skjer i praksis. Vil menneskerettighetsbasering (RBA) bli kooptert, eller har den lange fartstiden i FN systemet gitt menneskerettigheter en styrke andre begreper ikke har? Er rettighetsbasering kun retorikk? Eller for å bruke Jeremy Benthams karakteristikk av ideen om naturgitte menneskerettigheter, er rettighetsbasert utvikling ”nonsense upon stilts”(Bentham 1987:53)?

Problemstillingen min er: Representerer rettighetsbasering nye verdier i utviklingsdiskursen og dermed et slags paradigmeskifte, eller blir resultatet kun et nytt sett med begreper, men ingen reelle endringer i holdninger og handlinger. Dette vil besvares gjennom tre underspørsmål: Hva sier menneskerettighetsdokumentene om rettigheter som grunnlag for handling? Hvordan

¹For ordens skyld; jeg bruker fotnoter for å henvise til internettkilder, muntlige kilder og lovtekster, ordinær litteratur står i teksten. G.A. res. 217A(III), U.N. Doc A/810 at 71 (1948), forkortet UDHR

²Rendler, J. innledning på ”Educating international human rights leaders -the role of international organizations and universities”. Yonsei University GSIS conference 18.11.05, Seoul, Sør-Korea.

³ UDHR, art.28

reflekteres det i arbeidet og strategiene til ActionAid Kenya (AAIK) og Verdensbanken? Og hvordan passer rettighetstanken inn i dagens politiske og økonomiske system?

Verdensbanken er blant de største internasjonale utviklingsaktørene og har nylig begynt å klargjøre hvordan deres arbeid for utvikling henger sammen med menneskerettighetene, etter press fra det sivile samfunn og mindre bistandsorganisasjoner. En slik organisasjon er ActionAid, som implementerer en rettighetsbasert tilnærming til utvikling (RBA) på alle nivåer i organisasjonen. Disse to organisasjonene, samt AAIKs kampanje ”The Sugar Campaign for Change” (Sucam) vil danne det empiriske grunnlaget for oppgaven.

Jeg har gjort feltarbeid i Kenya i april og mai 2006, og diskutert rettighetsbasering med alt fra store, internasjonale organisasjoner som Unicef og ActionAid, via nasjonale organisasjoner som Norad, Centre for Minority Rights and Development (CEMIRIDE) og Kenya AIDS NGO Consortium (Kanco), ned til helt lokale som Pepo La Tumani Jangwai, og to kvinnegrupper som ennå ikke er registrerte som lokalt baserte organisasjoner. Og jeg har fått snakket med alt fra ledere til ansatte, til aktivister, til og med tenåringsjenter som deltok på et seminar som dreide seg mye om deres rettigheter. Og jeg har fått lese offentlige publikasjoner, interne publikasjoner, og helt interne notater. Det er en bra bredde i informasjonsgrunnlag. Samtidig er dataene begrenset fordi jeg ikke fikk muligheten til å fordype meg skikkelig i en organisasjon, og det er selvsagt mye jeg ikke fikk lese og spørsmål jeg ikke fikk spurt, så jeg har begrenset informasjon om meningsforskjeller og uenigheter. Der bredde er en styrke ved dataene, er dybde en svakhet. En annen svakhet er at det var lettere å få tilgang til en organisasjon jo nærmere grasroten den befinner seg, samtidig som det er de som har kommet kortest i rettighetsorienteringen og dermed har gjort seg færrest tanker rundt temaet.

Et annet problem er at feltarbeidet førte til en revurdering av oppgavens opprinnelige retning, så mange av de spørsmålene jeg stilte under intervjuer og samtaler er lite relevante for oppgaven slik den utviklet seg. Mye av den informasjonen jeg samlet har først og fremst verdi som utgangspunkt for tanker og debatter, og kan vanskelig konkretiseres i sitater av karakteren ”mine informanter hevdet at...”. Derfor baseres mye på sekundærlitteratur, og behovet for å inkludere

Verdensbanken viste seg først mot slutten av feltarbeidet da jeg hadde fått et mer realistisk bilde av utfordringene ideen om rettighetsbasing står ovenfor. Empirien om Verdensbanken er dermed utelukkende basert på sekundærkilder.

Oppgaven vil ha fire hoveddeler. Først kommer en litteraturgjennomgang av hva rettsvitenskapen sier om å bruke menneskerettigheter som grunnlag for handling og bistand. I del to brukes Gramscis teori om hegemoner som grunnlag for å forstå hvorfor det har kommet en dreining mot rettigheter. Del tre går dypere inn i forholdet mellom nyliberalisme og menneskerettigheter som system. Til sist kommer en konklusjon med noen tanker som rettighetsbaseringens mulige framtid.

1. Instrumentene en spiller på

1.1 Begrepsavklaringer

Menneskerettigheter er grunnleggende rettigheter og friheter alle mennesker har i kraft av å være mennesker og som skal beskytte dem mot urettferdighet og bevare verdighet. Begrepet brukes først og fremst om de rettighetene som er nedfelt i ulike internasjonale konvensjoner og erklæringer, og som dermed har status som internasjonal lov. De fleste internasjonale avtalene er i stor grad inspirert av UDHR. Når en stat har valgt å slutte seg til en slik avtale gjennom å ratifisere den blir den juridisk bindende for den staten og staten påtar seg et ansvar ovenfor sine innbyggere. Menneskerettigheter er dermed internasjonal lov med virkinger for enkeltmennesker.

Rettighetsbasert utvikling er en strategi, et mål og en metode for utviklingsprosjekter og aktører som eksplisitt søker å realisere mottakernes menneskerettigheter. Det finnes ikke én korrekt måte å gjøre dette på⁴. Det særegen ved RBA er den konkrete baseringen på normer og verdier fra internasjonalt menneskerettighetslovverk. Derfor er det viktig å ha det rettsvitenskapelige grunnlaget i bakhodet, fordi menneskerettigheter er i hovedsak definert ut i fra en rekke FN-dokumenter.

⁴ UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR): "Rights-based Approaches: Is there Only One Rights-Based Approach?", <http://www.unhcr.ch/development/approaches-05.html> -12.02.06

1.2 Jurisprudens

1.2 a Dokumentene

Ikke alle dokumenter om menneskerettigheter er like viktige i utviklingssammenheng, blant de viktigste kan nevnes Verdenserklæringen, som har sterk definisjonsmakt på all menneskerettighetstenkning, selv om den som en erklæring uttrykker en hensikt og et ansvar, men er ikke juridisk bindende og brudd kan ikke klages inn til noen høyere instans. Da erklæringen skulle bli formulert som bindende dokumenter ble den formulert i to separate konvensjoner, som ble lagt fram til ratifisering i 1966. Disse to dokumentene, Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (ICCPR)⁵ og Den internasjonale konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ICESCR)⁶ er hver ratifisert, dvs gjort til en del av nasjonens lover, i omlag 150 land. De økonomiske og sosiale rettighetene forutsettes som de mest grunnleggende for fattigdomsreduksjon, fordi de handler om grunnleggende behov, mens politiske og sivile rettigheter gjør at folk blir i stand til å forsvare sine egne rettigheter, og er derfor viktig f.eks. for giveransvar. Plikten til å gjennomføre de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene er formulert slik at statene skal innfri dem gradvis på bakgrunn av sine individuelle økonomiske forutsetninger. Et viktig element i prinsippet om progressiv oppfyllelse er at det ikke skal forekomme tilbakeslag og at ressurser skal prioriteres slik som er mest hensiktsmessig for å sikre at rettighetene oppfylles. I tillegg er Barnekonvensjonen⁷ og Konvensjonen om eliminering av alle former for kvinnediskriminering⁸ viktige og bredt anerkjente FN-dokumenter som er viktige i utviklingssammenheng.

I 1986 vedtok FNs generalforsamling Erklæringen om retten til utvikling⁹, og bare USA stemte mot. Erklæringen fremmer forholdsvis radikale krav, deriblant en ny økonomisk verdensordning¹⁰ og at rike land har en forpliktelse til å fjerne sine beskyttende tollmurer og ettergi fattige lands gjeld. For eksempel står det i artikkel 8 at ”Appropriate economic and social reforms should be carried out with a view to eradicating all social injustices.” Etter at

⁵ G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR supp. (no 16) at 52, U.N. Doc A/6316 (1966), 999 UNTS. 171, entered into force 23. Mar. 1976.

⁶ G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR supp. (no 16) at 49, U.N. Doc A/6316 (1966), 993 UNTS. 3, entered into force 3. Jan. 1976.

⁷ 20. Nov. 1989, 1577 UNTS. 3, entered into force 02. Sept 1990

⁸ CEDAW 12. Dec 1979, 1249 UNTS. 13, entered into force 3. Sept. 1981

⁹ G.A. res. 41/128, annex, 41 U.N. GAOR supp. (no 53) at 186, U.N. Doc A/41/53 (1986).

¹⁰ G.A. res. 41/128, annex, 41 U.N. GAOR supp. (no 53) at 186, U.N. Doc A/41/53 (1986), Fortalen og art. 3.3.

erklæringen ble vedtatt ble det skrevet en resolusjon¹¹, for å lage en mer detaljert handlingsplan for å oppnå målene, men åtte av de største bistandsgivende landene stemte imot. Department For International Development i Storbritannia sier helt eksplisitt at de ikke baserer sin bistand på erklæringen (Cornwall&Nyamu-Musembi 2004).

I tillegg finnes en rekke regionale instrumenter, for eksempel den Afrikanske Traktaten om Menneskenes og Folkenes Rettigheter fra 1981¹². Den skiller seg ut fra andre instrumenter på to måter, for det første omhandler den ikke bare individer, men også folkegrupper¹³. For det andre er det ikke bare stater som tildeles plikter, også individer får plikter, til f.eks å betale skatt eller ta seg av sine eldre¹⁴.

Hvis en ser alle erklæringer, konvensjoner og resolusjoner under ett, så har alle land i verden skrevet under på minst ett dokument som omhandler menneskerettigheter. En ratifisering er ikke det samme som at normene blir operative i det landet, men det uttrykker en vilje til å akseptere forpliktelsene og tilpasse nasjonal lovgivning og rettspraksis til internasjonale standarder, samt til å åpne seg for internasjonal granskning. Sju av de største avtalene danner et overvåkningsorgan for rettighetene spesifisert i dokumentet, og spesifiserer hvor ofte landene som har ratifisert avtalen skal rapportere om framgang i oppfyllelsen av rettighetene. Det har også blitt opprettet domstoler der land kan klage inn andre land, og frivillige tilleggsprotokoller til konvensjonene som muliggjør individuelle klager, dessverre er det mange land som unnlater å ratifisere disse.

1.2 b Forpliktelsene

Når noen har en rettighet har andre en forpliktelse. Disse forpliktelsene kan deles opp i tre kategorier. Det er staters første forpliktelse å respektere menneskerettighetene ved å gjøre det mulig for innbyggerne ta vare på sine egne rettigheter, sekundært å beskytte dem ved å hindre at noen fratrukket muligheten til å ta vare på sine egne rettigheter, og til sist oppfylle

¹¹ G.A. res. 41/133 av 4. desember 1986

¹² 1520 UNTS No. 26, 363 OAU doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5; 21 ILM 58. entered into force 21.10.86 (også kjent som Banjul-pakten).

¹³ Banjul pakten art. 19-24

¹⁴ Banjul pakten art .29.1

menneskerettighetene ved å tilby et sikkerhetsnett for dem som faller utenfor. For å gi et eksempel: Staten skal respektere retten til mat ved ikke å ekspropriere jord uten å gi tilstrekkelig kompensasjon, den skal beskytte retten til mat ved å hindre at enkeltindivider frarøver andre mat, gjennom politi og domstoler, og dersom noen ikke har mulighet til å skaffe egen mat skal staten tilby velferdsordninger. Ingen kan kreve det umulige, ikke av stater heller, og spesielt ikke av utviklingsland. Derfor åpner ICESCR for gradvis implementering for å ta høyde for at umiddelbar oppfylning ville være svært kostnadskrevende og utenfor mange staters rekkevidde. F. eks innen utdanning defineres grunnskole som et allmenngyldig minimum. Stater som ikke er i stand til å sikre gratis og obligatorisk grunnskole for alle, bør utarbeide en strategi, og søke internasjonal bistand (Tomasevski 2005). Dette er et eksempel på hvordan menneskerettighetene forutsetter internasjonalt samarbeid, og hvorfor det er viktig å se på internasjonale bistandsorganisasjoners forhold til rettigheter.

1.2.c Culpa

Det er stater som ratifiserer avtaler og har makten til å formulere lover og vedta politikk som berører alle innenfor statens territorium (Sengupta 2003). Derfor er det den vanligste forståelsen at det er staters rolle å respektere, beskytte og oppfylle rettigheter. Hunt,Osmani&Nowak(2004) framhever at i RBA kan også andre aktører holdes ansvarlige. Dette følger muligens som en naturlig konsekvens av globaliseringen og det mye omtalte ”statens tilbakegang”. Andre potensielle plikthavere er rike land, internasjonale selskaper og transnasjonale organisasjoner. Det internasjonale pengefondet (IMF) og Verdensbanken har f.eks. fått mye kritikk for å bryte menneskerettighetene ved å kreve strukturtilpassninger i mottakerlandene, og ved å igangsette prosjekter som muligens fører til økt økonomisk vekst, men som bryter en rekke rettigheter i prosessen, eksempelvis de som ble forflyttet uten tilstrekkelig kompensasjon under utbyggingen av Namada-demningen i India (Haynes 2002).

1.2.d Universelle, udelelige, avhengige og i et gjensidig forhold til hverandre¹⁵

De siste årene har det oppstått en konsensus om at skillet mellom rettigheter i positive dvs. de økonomiske og sosiale, og negative dvs. de politiske og sivile, er lite formålstjenelig, og at det

¹⁵ Art.1 ledd 5 i Wien-erklæringen

ene settet vanskelig kan oppnås uten at det andre oppfylles. Dette er et sentralt poeng i arbeidene til Amartya Sen. ”Participatory opportunities as well as civil rights and liberties are ultimately crucial even for economic rights and survival (Sen 1999:187)”. Amartya Sen viser hvordan rett til mat forutsetter en fri presse og frihet til å velge og forkaste sine ledere, fordi ingen skikkelige demokratier har hatt en større sultkatastrofe. Tilsvarende kan en si at det er særdeles vanskelig å benytte seg av sine politiske og sivile rettigheter hvis en ikke kan få dekket grunnleggende fysiske behov.

1.2.e Mål og middel

Rettigheter skal sees på både som mål og middel, man kan ikke bryte en rettighet for å oppnå en annen. Å argumentere for at sivile rettigheter må settes på vent til de sosiale er oppfylt er lite akseptabelt, utenfor i noen få land i Asia.

1.2.f Deltakelse, ansvarliggjøring, bemyndiggjøring

Det finnes ikke en definisjon på hva rettighetsbasing skal være, men de fleste er enige om at det forutsetter grunnleggende organisatoriske endringer for å gjøre bistandsarbeidet mer åpent for meningsfylt deltakelse fra mottakerne. Giverne skal bli ansvarlige ikke bare ovenfor sine pengekilder, men også ovenfor dem de skal hjelpe. Målet er å bemyndiggjøre mottakerne. Ansvarliggjøring oppnås ved å gjøre mer informasjon om organisasjonsdriften tilgjengelig for mottakerne. Tilgjengelighet betyr hovedsaklig offentliggjøring, men inkluderer også bruk av forståelig språk og sjargong. RBA krever aktiv og informert deltakelse fra de fattige i formuleringen, implementeringen og oppfølgingen av utviklingsstrategien (OHCHR 2004). Retten til å delta i offentlige prosesser er nedfelt i en rekke folkerettslige prinsipper¹⁶, og deltakelse får dermed en spesiell betydning i rettighetsdiskursen:

[...] the entitlement of rights-holders to demand rights from dutybearers, and participate in decision-making processes in a meaningful, free and active manner. This contrasts with more instrumental views of participation, which have become increasingly accepted in development practice, where participation is seen as ‘technically useful’ as it will improve the ownership and effectiveness of projects. The RBA view of participation is more all-encompassing and requires deeper social

¹⁶ Art. 21 i Verdenserklæringen, art. 25 i ICCPR og art. 13 i ICESCR.

and political transformation to respect the dignity of each individual. (Luttrell & Piron 2005:13).

Ved å gi fattige rettigheter og muligheten til å stille krav til andre, kan RBA minske de fattiges avmektighet, og gi dem mulighet til å fatte egne valg over sin livssituasjon. "Rights of participation are an essential precondition if people are to gain the capacity to understand their situation, assert themselves, and win recognition of other rights" (Paul 1990:220).

Strukturene alene forklarer bare mulighetene for handling. Derfor vil oppgaven her gå videre til å se på ulike aktører og hvordan de definerer sin rettighetsbaserte utvikling, gjennom å stille spørsmål om hvem Verdensbanken og ActionAid Kenya ser på som forpliktet til å oppfylle rettigheter. Hvilke forpliktelser er de selv bundet av? Hvordan står rettighetene i forhold til hverandre? Utgjør de et mål eller middel? Eller begge deler? Og hvordan omhandles temaer som deltakelse, ansvarliggjøring og bemyndiggjøring?

2. Makt og verdier

Den italienske marxisten Antonio Gramsci har bidratt mye til internasjonal regimeteori om hvordan en hegemon bevarer sin posisjon ikke bare ved rå maktbruk, men også ved å utvise moralsk og intellektuelt lederskap. Hegemoni, i Gramscis forstand, er den moralske, kulturelle og politiske makten den herskende klasse utøver for å bevare sin økonomiske makt. De undertryktes selvforståelse og verdenssyn formes av den herskende klasse, dermed ser de ikke utstrekningen av sin egen undertrykkelse og innordner seg under systemet.

"Dominant groups in society, including fundamentally but not exclusively the ruling class, maintain their dominance by securing the 'spontaneous consent' of subordinate groups, including the working class, through the negotiated construction of a political and ideological consensus which incorporates both dominant and dominated groups" (Strinati 1995:165¹⁷).

Slik holdes motsetningene i samfunnet skjult. Gramsci avviser selv fagforeninger som "instruments for political order, fully incorporated into the capitalist regime" (gjenngett i Femia 1981:35) fordi de gir arbeiderne en falsk følelse av at kapitalismen kan forbedres i deres favør.

¹⁷ <http://www.theory.org.uk/ctr-gram.htm#hege> 17.05.06

Slik kan de samme radikale ideene som kan skape revolusjonen også forhindre den, fordi kompromisser skjuler konflikter.

Gramscis teori om hegemoni skulle forklare hvorfor arbeiderklassen ikke gjorde opprør og hvorfor kapitalismen ikke gikk under, slik det var spådd i ortodoks marxisme. Han skrev om fascismen som hegemon i mellomkrigstidens Italia, og hans teorier dreide seg om nasjonale klassemotsetninger. Siden den tid har bla. Steven Gill og Robert Cox utviklet en nygramsciensk teori for det globale samfunn der det hegemoniske system er det nyliberale, der økonomisk vekst sees som kilden til utvikling, og økonomisk vekst oppnås gjennom liberalisering, privatisering og deregulering. Derfor kan disse teoriene også brukes for å belyse hvorfor menneskerettigheter, som har potensielt radikale konsekvenser for bistandsapparatet ikke nødvendigvis medfører noen store endringer. I motsetning til Gill og Cox, som hovedsaklig ser USA som hegemon, vil denne oppgaven forstå de internasjonale finansinstitusjonene, som IMF og Verdensbanken, som hegemoner, fordi de er de største pådriverne for nyliberal politikk på global basis.

En kan påstå at rettighetsbasering oppstod som en reaksjon mot det nyliberale hegemoniet Washington-konsensusen representerer i utviklingsdiskursen (Thomas 1998). Der nyliberalismen krever privatisering av offentlige tjenester og kutt i sosiale utgifter, krever menneskerettighetene at staten skal overholde sine forpliktelser ovenfor innbyggerne. RBA innebærer også et sterkere fokus på de politiske prosessene, mens nyliberalisme blir kritisert for å være ensidig økonomisk fokusert. Reaksjonen ble tydeligst formulert av de internasjonale sosiale bevegelsene, ActionAid er en av de organisasjonene som har viet mye tid til å vise hvordan Washington-politikken bryter sosiale og økonomiske rettigheter, og som har rettighetsbasert all sin egen politikk.

2.1 Motmakt – Mothegeemon

Det globale sivile samfunn som samles til protester ved toppmøter og gjennom egne sosiale fora blir stadig mer samlet og velartikulert om årsakene til fattigdom. Makepovertyhistory-kampanjen i 2005 er ett eksempel på hvordan ulike deler av samfunnet fra hele verden kan samles om en felles kampanje med felles mål og skape mye debatt. Gramsci bruker hegeliensk

dialektikk og viser hvordan det i det sivile samfunn kan oppstå en kontratese som utfordrer den rådende hegemonens maktgrunnlag. ”In a ‘bottom-up’ sense, civil society is the realm in which those who are disadvantaged by globalization of the world economy can mount their protests and seek alternatives” (Cox 1999:11).

Rettighetsbasert bistand bringer en ny etisk og moralsk dimensjon inn i bistanden som framhever innbyggernes rett til å kreve utvikling, og til å delta på en meningsfylt måte i utviklingsprosessen (Cornwall&Nyamu-Musembi 2004). En slik etisk begrunnelse løser dermed et maktproblem i diskursen, bistand blir ikke lengre en gave i et skjevt maktforhold, men en internasjonal lovfestet forpliktelse for de rike landene, og en rettighet for de fattige (Pogge 2001). Rettighetsbasering ufordrer maktbalansen mellom giver og mottaker, og mellom styrende og styrt. Gjennomføres en slik endring forsvinner den makten de rike har til å bestemme over økonomi og styresett hos fattige gjennom å kunne stille mer eller mindre formaliserte krav til bistand eller lån. Bengoa er blant de som mener rettighetsbasering kan føre til “a paradigm shift in the analysis of poverty” (2004:§8) ved å endre fokus fra basisbehov til oppfylling av grunnleggende rettigheter og menneskets verdighet. Basisbehov strategien har vist seg uegnet til å utfordre hierarkier, urettferdighet og utnyttelse (Luttrell&Pirón 2005). Rettighetsbasering for Bengoa(2004) handler om å lovfeste at fattigdom er uakseptabelt i den moderne verden. ”The focus on ensuring respect for everybody’s basic rights means that everybody, and not just half of the population (as implied by the MDGs), needs to be lifted out of poverty” (Luttrell&Piron 2005:8).

Eksempel 1. ActionAid International Kenya

I 2004 gjorde ActionAid noe overraskende, de flyttet hovedkvarteret fra London til Johannesburg. Flyttingen skulle markere både en praktisk anerkjennelse av at det meste av arbeidet deres foregår i Afrika sør for Sahara, og at Sør-Afrika er nærmere enn England, samt symbolisere at ActionAid tok steget ut i rettighetsbasering med nye forpliktelser til deltakelse og åpenhet. ActionAid har jobbet i Kenya i over tredve år, og opplevde at deres behovsbaserte

prosjekter var lite bærekraftige og ikke angrep de grunnleggende årsakene til fattigdommen¹⁸. Derfor endret de fokus ”to one that is primarily concerned with the promotion and defense of economic, cultural, social, civil and political human rights” og jobber “directly with one million poor Kenyans, building their capacities to meet their basic needs and claim their basic rights” (AAIK 2002:iii). ActionAid Kenya mener fattigdommen skyldes maktstrukturer og institusjoner både nasjonalt og internasjonalt, og derfor bruker de rettigheter til å utfordre globale mekanismer og strukturer (ibid:iii).

I AAIK sin nasjonale strategi for 2002-2005 brukes mye helt eksplisitt rettighetspråk, for eksempel framhever de gjentatte ganger at ”The state has primary responsibility to protect, respect, and fulfill the basic rights of citizens” (AAIK 2002:iv, 9, 11). I tillegg mener de at globale institusjoner har en forpliktelse til å “work with individual states” (ibid:iv, 9). Selv har de en forpliktelse til å være lokalt ansvarlige ovenfor de fattige (ibid:13), noe som krever utstrakt kunnskapsbygging med partnerorganisasjoner. Kapasitetsbygging er blitt et sentralt begrep, og AAIK jobber intenst med å utvikle verktøy for å lære opp lokale partnere i rettigheter og organisasjonsdrift på deres egne premisser.

Rettighetsbasering handler altså ikke bare om hvilke temaer AAIK jobber med og hvilken begrunnelse de bruker, vel så viktig er betydningen for organisasjonens struktur og kultur. “The organization must walk its talk with respect to its values and internal culture”, står det i strategien (ibid:16). Det skal oppnås ved å tilstrebe likestilling mellom kjønnene, spesielt i ledende stillinger (ibid:15), og ved å desentralisere makt både til distriktskontorene og til partnerorganisasjoner (Joseph 1998) og beslutninger skal tas på så lavt nivå som mulig. Videre bruker strategien Amartya Sen for å begrunne at rettigheter er gjensidig avhengige, og at fattige ikke bare har en rett til å delta i utviklingsprosessen (AAIK 2002:9), men at bemyndiggjøring er nøkkelen til utvikling ”increasing the capability of poor people to analyse, make decisions and self-organize for empowerment is the key to poverty eradication” (ibid:11).

¹⁸ Intervju, Cecil Agutu, Policy Research Coordinator, AAK, Kisumu, 3.5.06

Det er mye som gjenstår før alle AAIKs partnerorganisasjoner og medlemmer er klare til å utnytte det fulle potensialet som ligger i en rettighetsbasering, og mange synes framdeles at det er litt for radikalt¹⁹. Et eksempel på at organisasjonskulturen i AAIK er veldig innstilt på en reell maktoverføring er at hver region utgir et ”læringsverktøy” til intern bruk der de formidler sine erfaringer og har et forum til å sette spørsmål ved organisatorisk praksis som ikke møter idealene. AAIK mener ikke at RBA er en rask og enkel operasjon, men en prosess som tar tid og krever store forandringer, også fra sine egne ansatte²⁰.

2.2 Hegemonens respons – Transformismo

Gramscis teorier handler mye om arbeiderklassens premisser for å kunne skape omfattende samfunnsomveltninger. Arbeiderne må skape sitt eget mothegemoni, men det er ikke sikkert det er tilstrekkelig. I kapittelet over handlet det om sivilsamfunnets mulighet til å påvirke den historiske blokken nedenfra. Gramsci skriver også om hvordan den historiske blokken kan påvirke sivilsamfunnet ovenfra, ”making it an agency for stabilizing the social and political *status quo*. The dominant hegemonic forces penetrate and coopt elements of popular movements” (Cox 1999:12). For når hegemonen møter motstand fra en motkraft, vil den kjempe for å bevare sitt maktgrunnlag. Det hegemoniske lederskapet er ikke statisk, så hegemonen kan oppta noe av motstandens argumenter i sin egen argumentasjon, men tilpasse de slik at de passer hegemonens egen ideologi. Etter en politisk og ideologisk døtid etter kommunismens fall, har det de siste årene vært en økt politisering av den globale økonomiske debatten, med store demonstrasjoner og alternative sosiale fora hver gang de mektige møtes. Dette tvinger den hegemoniske blokken til å bruke mer politisk språk og virkemidler, som menneskerettigheter, for å igjen avpolitiserer debatten. ”the rules and practices and ideologies of a hegemonic order conform to the interests of the dominant power while having the appearance of a universal natural order of things which give at least a certain measure of satisfaction and security to lesser powers” (Cox i Taylor 2004:125). Ut i fra Cox sine premisser for en hegemonens ideologi, fungerer rettigheter godt innenfor rammene av hegemoniet, fordi de bygger på universalisme og

¹⁹ Intervju, Cecil Agutu, Policy Research Coordinator, AAK Poverty Studies Centre, Kisumu 3.5.06

²⁰ Intervju Cecil Agutu 3.5.06 og Peter Kariuki, National Coordinator, Basic Rights are Basic Needs Campaign, Nairobi, 9.5.06

naturgitt moral, og kan dermed legitimere hegemonen. Nustad hevder at utviklingens mål er ”imposing order and forestalling social unrest” (2004:13), og dermed bevare systemet.

USA skriver i sin tolkning av ”Roma-erklæringen om verdens matsikkerhet” at "the attainment of any ‘right to adequate food’ or ‘fundamental right to be free from hunger’ is a goal or aspiration to be realized progressively, that does not give rise to any international obligations" (i Pogge 2000:2). Det er forsåvidt ingen stor overraskelse at USA er lunke i anerkjennelsen av økonomiske og sosiale rettigheter som reelle menneskerettigheter (Evans 2001), men det betyr at om internasjonalt utviklingsarbeid skal legges om i den mest radikale betydningen av RBA, så vil det måtte skje uten USAs økonomiske og politiske støtte, og USA er det landet som gir mest bistand i absolutte tall²¹. En annen indikasjon på den labre stemningen for en internasjonal forpliktelse til bistand er responsen på forslaget til en ”Verdenserklæring om Menneskeplikter”. Forslaget ble behandlet mer som et kuriøst tankeeksperiment enn et reelt forslag til vedtak i FNs Generalforsamling (Steiner&Alston 2000). Denne holdningen gjør at en kan stille spørsmål ved intensjonen med og effektiviteten av å innføre menneskerettigheter som retningslinjer for bistandsarbeidet. Hvis de største bistandsgiverne skygger unna alle formuleringer som indikerer at å hjelpe fattige land er en juridisk forpliktelse, forsvinner mye av den feirede argumentasjonen om at bistand ikke lengre er å anse som en gave, men som de fattiges rettighet.

Tradisjonell hegemoniteori fokuserer på USA som hegemon, men nyere litteratur om globalisering og statens retrett viser hvordan makt overføres fra nasjonalstater til overnasjonale organisasjoner og selskaper. Man kan si at det forsterker Gramscis bilde av en historisk blokk der det ikke bare er en aktør som har interesse av å opprettholde systemet. Denne historiske blokken kan forstås som den konsensusen en rekke Washington-baserte institusjoner har opparbeidet rundt hvilken økonomisk og sosial politikk de aller fleste land bør følge. Den av disse institusjonene med størst påvirkningskraft på fattige land er Verdensbanken, fordi banken låner ut \$30 milliarder i året, og er dermed verdens størst bistandskilde, og fordi godkjenning fra banken ofte er en forutsetning for å få lån og investeringer fra andre kilder og fordi banken er den mest innflytelsesrike enkeltkilden til forskning og politikk om utviklingsspørsmål

²¹ <http://www.oecd.org/dataoecd/0/41/35842562.pdf> - 30.03.06

(Steiner&Alston 2000). Så langt har oppgaven framstilt nyliberalisme som den hegemoniske diskursen, også innen bistand, og RBA som et mothegemoni. Verdensbankens har endret sin holdning til menneskerettigheter, fra en avvisning med bakgrunn i Bankens Article of Agreement som instruerer om å kun ta økonomiske hensyn²², til en anerkjennelse av at utvikling og menneskerettigheter er nært forbundet, og at de økonomiske ikke kan oppnås uten de sosiale.

Eksempel 2. Verdensbanken

Mange har kritisert Verdensbanken og IMF sammen for å være nyliberalismens forpost, og spesielt strukturaljusteringsprogrammene (SAP) har blitt kritisert for å sette markedet før mennesker. Manglende respekt for menneskerettigheter har vært en del av kritikken, ”SAPs deny human rights to food, education, work and social assistance and render such claims meaningless” (Tomasevski 1993:61). De siste årene har Verdensbanken også begynt å snakke om menneskerettigheter. Det kan sees på som en seier for de sosiale bevegelsene, fordi de kravene de stiller til sin egen rettighetsbasering ville medføre store omlegginger av Verdensbankens operasjoner om de gjennomføres. Men det er som sett ovenfor grunn til skepsis.

Steiner og Alston (2000) skriver at Verdensbanken er den største og mest påvirkingsfulle kilden til forskning om utviklingsspørsmål. Stiglitz(2002) viser hvordan Ann Kruger som ny sjefsøkonom i Verdensbanken, sammen med politisk lederskap i USA og Storbritannia, påvirket resten av bistandsdiskursen til å ikke se noen alternativer til nyliberal politikk for å fremme utvikling og økonomisk vekst. Dermed er det godt mulig at deres definisjoner og bruk av rettighetsbegrepet får stor gjennomslagskraft. Verdensbanken har stor strukturell makt, så når banken bruker menneskerettigheter i sin retorikk har den også definisjonsmakt over begrepet.

Til Verdenserklæringens 50-årsdag i 1998 ga Verdensbanken ut boken ”Development and Human Rights – The role of the World Bank”. Hovedtemaet i boken er hvordan Bankens eksisterende politikk er i tråd med menneskerettighetene, og at “the Bank has always taken

²² International Bank of Reconstruction and Development, Articles of agreement. Entered into force on 27 Dec. 1945, 2 UNTS 134 (amended 17 Dec 1965, 16 UNTS 1942), spesielt artikkel 3 seksjon 5, og artikkel 4 seksjon 10.

measures to ensure that human rights are fully respected in connection with the projects it supports” (Verdensbanken 1998:2).

Publikasjonen går ikke konkret inn på spørsmålet om forpliktelser og ansvar. Men som gjennomgående tema framstilles staten som den ansvarlige for politikk som fører til rettighetsbrudd. Verdensbankes rolle er å oppfordre stater til å ta grep om styresett og korrupsjon. Det ensidige fokuset på statens plikter er interessant når de samtidig fremmer privatisering og internasjonal investering i sosiale tjenester. Hvordan skal innbyggere kunne kreve sin rett til f.eks rent vann fra staten hvis det er utenlandske selskaper som kontrollerer vannforsyningen? Selv oppfyller de rettigheter direkte gjennom sine behovsdekkende prosjekter, og indirekte gjennom å kreve åpenhet, ansvarlighet og omstrukturert finanssektor fra landene de jobber i (Verdensbanken 1998).

På tross av uttalelser som “sustainable development is impossible without human rights. [...]the advancement of an interconnected set of human rights is impossible *without development*” (Verdensbanken 1998:2) er det vanskelig å si om Verdensbanken oppfatter menneskerettighetene både som målet og middelet, fordi fokuset ligger vel så mye på økonomisk vekst. “The World Bank believes that creating the conditions for the attainment of human rights is a central and irreducible goal of development” (ibid:2), og det kan ikke oppnås uten økonomisk vekst som er

the sine qua non of poverty reduction. [...]The international community understands better than ever which policies most effectively contribute to economic growth: Openness to trade and investment, stable exchange rates, low inflation, sound fiscal policies, and acquisition of high technology are the basics. (ibid:8) [...] No human rights can be guaranteed without a strong, accessible, and independent judiciary. The Bank has long recognized the importance of open and efficient courts to sustained and widely shared economic growth: contracts must be enforced, property rights must be protected, and foreign and domestic investors must have confidence in the legal security of their investments (ibid:15).

Disse utdragene kan illustrere hvordan rettighetspråk brukes for å oppnå mål som handler vel så mye om frie markeder som frie mennesker. Kravene som fremmes til

rettsystemet er viktigere for å sikre investeringer enn for å fremme fattiges tilgang til en rettferdig rettsbehandling.

En representant for OHCHR i Sørøstasia er veldig kritisk til hvordan FN anvender menneskerettigheter i sitt arbeid²³. Han uttrykker klart at rettighetene brukes kun på papiret, og at det ikke holder å kalle all fattigdomsreduksjon for rettighetspromotering, slik også Verdensbanken gjør seg skyldig i. Et eksempel han nevner er at Tusenårsmålene krever rask fattigdomsreduksjon og at mange velger de enkleste løsningene, og dermed bryter mot krav om ikke-diskriminering ved å unngå de fattigste og mest sårbare gruppene. Han mener videre at målet om ansvarliggjøring er fullstendig fraværende. Det er ikke nok å snakke om deltakelse for å overføre makt. ActionAid gir de fattige formell makt i alle trinn i beslutningsprosessen for å bemyndiggjøre dem. Verdensbanken begrenser deltakelse til å snakke med de fattige om deres behov, og la disse funnene ”inform the Bank’s poverty reduction strategy” (Verdensbanken 1998:6). ”Social assessments that use participatory approaches are now a mainstay of project design” (ibid:26), dette er en forståelse av deltakelse som ligger veldig langt unna den AAIK legger til grunn. Verdensbankens egne forpliktelser nevnes ikke. Bankens forum for klager fra mottakerne, the Inspection Panel har fått mye kritikk for å ikke være uavhengig, være lite tilgjengelig, og mangle mekanismene for å la en avgjørelse der påvirke Verdensbankens politikk. Vel så viktig som det som står, er det som ikke står, hvorfor omhandles bare styresett i mottakerstatene, hvorfor nevnes ikke egen åpenhet, ansvarlighet og klagemekanismer? Et annet moment som vanskeliggjør deltakelse i f.eks Poverty Reduction Strategy Paper (PRSP)-prosessen, hvor Banken skryter av bred deltakelse, er språk. På Verdensbankens nettsider om Kenya står det “PRSPs should be country-driven, comprehensive, partnership-oriented, and participatory.”²⁴ Likevel er ingen av dokumentene om Kenya tilgjengelig på Kiswahili, så store deler av befolkningen er utelukket fordi de færreste som ikke har videregående skole har funksjonelle engelsk-kunnskaper, og kun 30% begynner på videregående (Verdensbanken 2005), dels på grunn av høye skolepenger.

²³ Intervju gjort av Jenny Ingelin Nordgard til masteroppgaven *Poverty, Human Rights and Implementation of MDGs in Cambodia*. Universitetet i Oslo, april 2006. Informanten ønsket å være anonym.

²⁴ <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/KENYAEXTN/0,,menuPK:356524~pagePK:141132~piPK:141123~theSitePK:356509,00.html> 26.05.06

3. Rettighetenes etikk og den nyliberale ånd

I forrige del, om hegemonens respons, ble først Gramsci brukt som teori for hvordan hegemonen tar opp i seg deler av den utfordrende argumentasjonen, men også utelukker deler. Og så ble det vist hvordan Verdensbanken har gjort nettopp det, og tatt opp i seg språket rundt menneskerettigheter, og den normative styrken det gir. Rettigheter og utvikling har blitt definert slik at Bankens politikk og programmer allerede er i overensstemmelse med kravene som stilles til rettighetsbaserings. Det har skjedd ved å unnlate å nevne forventninger til egen åpenhet og fokusere utelukkende på deltakelse slik det praktiseres i PRSP-prosessen, og ved å definere staten som plikthaver og kilde til brudd på menneskerettighetene, og slik utelukke årsaker basert på globale økonomiske strukturer.

Denne prosessen forenkles av en idéhistorisk sammenheng mellom menneskerettigheter, utvikling og liberalisme. Hvis man har som en forutsetning at menneskerettigheter og utviklingsstanken springer ut fra noenlunde den samme konteksten, dvs. etterkrigstiden men med klare røtter i opplysningstidens Europa, så er det verken vanskelig eller kontroversielt å skrive nyliberalisme inn i den samme tradisjonen. Ideen om naturgitte rettigheter ble utbredt med den franske revolusjonen, utvikling og moderne historieoppfatning oppstod med overgangen fra en teologisk verdensoppfatning, og liberalisme som ideologi oppstod sammen med det nye handelsborgerskapet som kom til makten ved den franske revolusjon. Og alle tre har de blitt redefinert og styrket i etterkrigstidens internasjonale forhold.

Det er likevel interessant å se på noen av alternativene som fortregnes, og hvordan hegemonen tjener på det. En av de representasjonene dette hegemoniet fortregner er at det kan eksistere en sammenheng mellom deres fattigdom og vår rikdom som skyldes noen globale, økonomiske og politiske strukturer (Pogge 2000, Nustad 2003).

”even if it is political liberty (as opposed to, say, food) that we are trying to achieve, we have to ask whether focusing solely on peoples rights will actually help us to uncover the social and even structural reasons which render individuals unable to claim and exercise their political freedoms” (Robinson 1998:66)

Denne makteffekten som skapes ved å fortrenge alternative representasjoner, fortrenger ikke bare utfordringer til Verdensbankens løsninger, men bekrefter også Bankens moralske rett til å fremme sine løsninger.

Knut Nustad (2003, 2004) argumenterer for at hele utviklingsdiskursen bygger på en ide om formynderi, der noen som har den nødvendige oversikten styrer prosessen, og det umuliggjør nedenfra og opp-tilnærminger. Det samme kan sies å gjelde når utvikling kobles med menneskerettigheter, akademikerne skal lede de fattige til å forstå hvordan et på forhånd definert sett med rettigheter egentlig kan gjenfinnes i deres kultur, og hvordan en langsiktig kamp for disse kan bedre deres hverdag. Vesten har kommet lengre på veien mot et endelig mål der alle rettigheter er oppfylt, og kan og bør rettlede resten. Nustad (2003) viser hvordan utviklingstanken baserer seg på den moderne historieoppfatningen om en progressiv framgang mot et stadig høyere mål, der noen kan stå på et høyere nivå og vise veien de som ennå ikke har nådd så langt. Nustad kaller dette temporal segregering, fordi ”Det kan ikke eksistere noen kausal forbindelse mellom rikdom og fattigdom dersom disse to tilstandene er plassert i hver sin tidsepoke”(2003:139). og ”dersom menneskerettigheter er uttrykk for en universell norm, så kan forskjellene i gjennomslag i de forskjellige samfunn bare forklares ved at samfunnene befinner seg på ulike stadier”(2003:115).

Man kan si at menneskerettigheter har alltid legitimert de herskendes verdier. Rettighetstanken ble fremmet etter den franske revolusjonen, og hevdet verdier som befestet borgerskapets rett til makt framfor monarken (Evans 2001). Oppdelingen av UDHR i to konvensjoner skyldes også interessemotsetningen mellom sosialistiske og kapitalistiske stormakter og deres behov for rettigheter som bekreftet deres sett med verdier.

Eksempel 3. The Sugar Campaign for Change - Sucam

I 2001 ble Kenyas eldste sukkerfabrikk, Miwani, lagt ned, fordi produksjonen der ikke kunne konkurrere med prisene på importert sukker etter at Kenya hadde strukturtilpasset EUs markedsadgang²⁵. EUs overskuddsproduksjon av omlag 7 millioner tonn sukker årlig subsidieres og eksporteres til priser helt ned til en fjerdedel av produksjonskostnadene (Oxfam

²⁵ <http://getonboard.actionaid.org/index.asp?PageID=7&ReportID=89> 29.5.06

2002). 10 000 gårder solgte sukkeret sitt til Miwani-fabrikken, og de må nå enten legge om bruken, eller frakte sukkeret langt til en annen fabrikk, men kostnadene av transport nuller ut fortjenesten. Jorden fabrikken eier ligger brakk i påvente av bedre tider. I 2001 ble The Sugar Campaign for Change (Sucam) startet, bare noen mil unna, som en frittstående kampanje under ActionAid Kenya. Deres mål er ”to promote the development of a viable and efficient sugar industry in Kenya to ensure sugarcane farmers enjoy a life that is just, fair and free of poverty” (Sucam 2004:2). Slik prøver Sucam å balansere mellom AAIKs rettighetsbasering og kravene om konkurransedyktighet på det globale sukkermarkedet. Rettighetsbaseringen gir Sucam et strategisk fokus for å sikre bøndenes deltakelse i prosesser som angår dem, fra fabrikkstyrer til Kenya Sugar Board, den nasjonale autoriteten. Rettighetsbaseringen gir dem også et fokus på å få endret lovverket i bøndenes favør, og på at bøndene selv skal kunne delta i overvåkning og oppfølging av nasjonal politikk. Sucam anerkjenner samtidig at de økonomiske betingelsene for sukkerindustrien er harde, og at situasjonen påvirkes av EUs sukkereksport, strukturtilpassningsprogrammer og økonomisk liberalisering (Sucam 2004). Sucam har ”accepted the liberal economic framework as the only possible one” (Harding 2005:27), en erkjennelse som bidrar til at Sucam kan kreve bøndenes representasjon i nasjonale myndigheter, men som utelukker krav om et sosialt sikkerhetsnett for ”ofrene” for restruktureringen eller kritikk av EUs dumping. En evaluering finner at ”Sucam has never itself put forward a particularly ’social’ economic position for the industry, or argue for particular rights for the poorest farmers in this sector” (Harding 2005:26). De har ifølge evalueringen akseptert at de har liten mulighet for å kombinere rettigheter og liberal økonomisk politikk, “The rights it wants to fight for make no sense” (Harding 2005:27).

Sucam kan illustrere flere problemer med rettighetsbasering. For det første problemer med å introdusere RBA ovenfra, mens AAIKs ansatte har god kjennskap til RBA som strategi, kan ikke ansatte i Sucam gjøre rede for hvordan AAIKs rettighetsbasering har påvirket dem, og det virket som om selv begrepet var uklart²⁶. Hos Kenya Womens Sugarcane Farmers Network (KEWOSFA) sin kvinnegruppe i Miwani beskriver de sin kunnskap om menneskerettigheter

²⁶ Intervju, Vincent Jr. Omonde, Sucam Intern, og samtale Joseph Mugu, Sucam, begge 5.5.06, Kisumu

som ”hearsay”²⁷, selv om de har vært på en rekke andre opplæringer i AAIK-regi. Andre problemer for AAIK med å nå ut med RBA-budskapet kan være at all opplæring foregår på engelsk eller kiswahili, mens mange av kvinnene har ikke gått nok på skole til at de behersker annet enn det lokale språket Luo, og flertallet er i tillegg funksjonelle analfabeter. Opplæringen foregår på AAIKs kontorer, og bare for en dame fra hvert lokalsamfunn om gangen. Derfor har veldig få vært der og det er vanskelig å få spredd informasjonen i blant resten av medlemmene, fordi de ikke prioriterer å gå langt for å få en oppsummering, mens de ville ha prioritert det om AAIK hadde kommet selv eller hvis de hadde fått støtte til å dra til kontoret deres.

Å kjempe for rettigheter er ikke noe mål for kvinnegruppen i Miwani. Deres ønsker og mål handler om en traktor, transport til en annen fabrikk og diversifisering av jordbruket, de kjemper for å overleve i en forverret økonomisk situasjon. Det er tydelig at AAIK har en lang vei å gå før mottakerne er fult i stand til å kreve og forsvare rettighetene sine. Dette kan forklares på minst fire måter. Først kan man nøye seg med evalueringens konklusjon, å snakke om rettigheter er fåfengt i en verden dominert av globale liberale økonomiske prosesser (Harding 2005). Eller man kan skylde på AAIK og Sucam, de lar ikke handling følge holdning. Man kan også skylde på kvinnene selv, de vil ikke sloss for rettighetene sine, de vil ikke ha dem. Dermed går det i ytterste konsekvens an å skylde på de fattige selv når det ikke finner sted noen reell endring, for kanskje var de for opptatt av sine hverdagslige problemer, kanskje ville de, som sukkerbøndene i Miwani, først og fremst ha skole og traktor, mens overvåkning av bistandsapparatet kommer i andre rekke. Eller kanskje de, som sukkerbøndene i Miwani, er for takknemlige for den støtten de får til å ville og tørre kritisere den, av redsel for å miste den og av respekt for de velutdannede dresskledde. ”Desperately poor people, often stunted from infancy, illiterate, and heavily preoccupied with the struggle to survive, can do little by way of either resisting or rewarding their local and national leaders” skriver moralfilosofen T. Pogge (2001:6), men med RBA er det nettopp det man forventer at de skal gjøre.

²⁷ Gruppesamtale, Miwani KEWOSFA, 4.5.06

Evans (1998, 2001, 2005) foreslår en annen syndebukk, nemlig den internasjonale orden som har definert menneskerettigheter, der fokus ligger på staten og individet som plikt og rettighetshaver. De menneskerettighetene som er sentrale i folkeretten skjuler muligheten for at det er internasjonal politikk, handelsreguleringer eller den globale økonomiske orden som i seg selv forårsaker brudd på menneskerettighetene (Evans 2001). I tillegg er rettigheter lite egnet til å angripe strukturelle årsaker til fattigdom fordi individet er det sentrale rettssubjekt, strukturer kan ikke bli arrestert, stilt for retten eller straffet for sine handlinger (Galtung 1994), og internasjonal lov kan håndtere og straffeforfølge konsekvenser, men ikke årsaker (Tomasevski 1993). ”The role of international law is, at best, to provide a formal framework for HR talk, not to challenge the current economic and political world order”(Evans 2001:49).

Konklusjon

Oppgaven har belyst noen aspekter ved rettighetsbasering. ActionAid vil skape nye verdier og ivrer etter et paradigmeskifte der de er kontrollert av mottakerne, ikke giverne. Verdensbanken ser ut til å gjøre seg komfortabel med begrepet og fortsette med stø kurs mot markedsliberalisering uten reelle endringer i holdninger og handlinger. Og Sucam sliter med å kombinere kravene til rettighetsfokus som AAIK stiller, og kravene til økonomisk effektivitet som markedet stiller, og det ser ut til at de siste seirer i praksis. For å forstå sammenhengen mellom disse ulike måtene å bruke rettighetspråket på har jeg tydd til Gramscis teori om hegemoni og tolket rettighetsbasering som en mothegeemonisk teori som blir transformert til en teori som legitimerer hegemonens posisjon.

Selv om RBA ikke er tullprat på stylter i Benthams opprinnelige mening, er bildet likevel tiltrekkende. Går du på stylter, rager du høyt over menneskemassen, så alle kan se deg, men sporene du setter på bakken er minimale og med store mellomrom. Rettighetsbaserte tilnærminger til bistand har tildels de samme trekkene. RBA er velegnet for festtaler, og for å oppnå en posisjon på ”the high moral ground”, mens effektene på bakkenivå og grasrotnivå er små, fordi menneskerettighetene underlegges enighet om at det ikke finnes noen alternativer til nyliberal kapitalisme.

Denne oppgaven har gått fra menneskerettighetsoptimisme, til menneskerettighetspessimisme. Optimisme, fordi på et retorisk nivå er det stadig økende anerkjennelse av behovet for å sikre rettigheter for alle gjennom å etablere menneskerettigheter som retningslinjer for bistand. Pessimisme, fordi det ser ut til å være et stort sprik mellom retorikk og virkelighet, fordi handling framdeles skjer innenfor rammene av nyliberal markedsdisiplin, og det er ikke sikkert menneskerettigheter er det rette utgangspunktet for å forandre det hegemoniet.

Små aktører kan enten ende opp med å legitimere en hegemonisk maktmodell ved å ukritisk bruke den samme, eller de kan greie å bevisst utfordre systemet ved å vise en annen måte å bruke begrepene på, en annen forståelse av hva deltakelse og ansvarlighet er, at man ikke bare kan kreve det av statsapparatet, men også av bistandsapparatet. Rettighetsbasing er et forholdsvis nytt konsept, hva resultatet blir går framdeles ikke an å spå. Denne oppgaven har belyst noen problemstillinger rundt rettigheter som idealpolitikk i møte med nyliberalisme som realpolitikk. Det gir grunn til pessimisme, fordi sterke nyliberale krefter har definisjonsmakt til å definere menneskerettigheter innen en nyliberal ramme. Det gir også grunn til optimisme, fordi rettigheter også kan brukes bemyndiggjørende, og nettopp denne muligheten kan utfordre en nyliberal definisjon.

Kilder:

- AAIK 2002: *Country Strategy Paper 2002-2005*. ActionAid Kenya, Nairobi.
- Bengoa, J. 2004: Poverty as a violation of human rights. E/CN.4/Sub.2/2004/44. ECOSOC, United Nations.
- Bentham, J. 1987: "Anarchical Fallacies" i J. Waldron (red): *Nonsense upon stilts*. Methuen, London.
- Cornwall, A. og C. Nyamu-Musembi, 2004: "Putting the 'rights-based approach' to development into perspective" i *Third World Quarterly*, Vol. 25, No. 8, pp. 1415-1437. Carfax Publishing.
- Cox, R. 1999: "Civil society at the turn of the millennium: prospects for an alternative world order" i *Review of International Studies*, vol 25, pp 3-28.
- Evans, T. 1998 (ed): *Human Rights Fifty Years On*. Manchester University Press, Manchester.
- Evans, T. 2001: *The politics of human rights*. Pluto Press, London.
- Evans, T. 2005: *The politics of human rights*. Second edition. Pluto Press, London.
- Femia, J. V. 1981: *Gramsci's political thought*. Clarendon Press, Oxford.
- Galtung, J. 1994: *Human rights in another key*. Polity Press, Cambridge.
- Harding, D. 2005: *The Sugar Campaign for Change (SUCAM) Kenya: an inside history of success and continuing struggle*. ActionAid International – Critical Stories of Change, Johannesburg.
- Haynes, J. 2002: *Politics in the developing world*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Hunt, P., Osmani, S. & M. Nowak 2004: *Summary Of The Draft Guidelines On A Human Rights Approach To Poverty Reduction*. Swiss Development Cooperation, Geneva.
- Joseph, T. 1998: *Decentralisation and Devolution – A discussion paper*. ActionAid Kenya.
- Luttrell, C. & L. Piron 2005: Operationalising Norwegian People's Aid's rights based approach. Revised Final Report March 2005. Overseas Development Institute. www.odi.org.uk/rights
- Nustad, K. 2003: *Gavens Makt*. Pax Forlag, Oslo.
- Nustad, K. 2004: "The development discourse in the multilateral system" i Bøås, M. og D. McNeill (ed): *Global institutions & development*. Routledge, London.
- Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) udatert: "*Rights-based Approaches: Is there Only One Rights-Based Approach?*", <http://www.unhchr.ch/development/approaches-05.html> -12.02.06
- OHCHR 2004: Human Rights and Poverty Reduction – A conceptual framework. HR/PUB/04/1 United Nations, Geneva.
- Oxfam 2002: *The great EU sugar scam*. Briefing paper 27, August 2002. Oxfam, London.
- Paul, J.C.N. 1990: "Participatory approaches to human rights in Sub-Saharan Africa" i An-Na'im, A. og F. M. Deng (ed): *Human Rights in Africa – cross-cultural perspectives*. Brookings Institution Press, Washington D.C.
- Pogge, T. 2001: "Priorities of global justice" i *Metaphilosophy* Vol.32, Nos 1/2 January 2001 p.6-23. Blackwell Publishers Ltd. Oxford. 20s.
- Rendler, J. 2005: Educating university students to become human-rights leaders. *Educating International Human Rights Leaders – Yonsei Forum for International Organizational Studies*. Center for International Studies, GSIS, Yonsei University, Seoul, 18.11.05.
- Robinson, M. 2005: "What Rights Can Add to Good Development Practice" i Alston, P. og M. Robinson (red): *Human Rights and Development – Towards Mutual Reinforcement*. Oxford University Press, Oxford.
- Sen, A. 1999: *Development as Freedom*. Oxford University Press, Oxford
- Sengupta, A. 2003: Human rights and extreme poverty. E/CN.4/2005/49. ECOSOC, United Nations.
- Steiner, H. J. & P. Alston 2000: *International Human Rights in Context*. Oxford University Press, Oxford.
- Stiglitz, J.E. 2002: *Globalization and its discontents*. W.W. Norton, New York.
- Sucam 2004: *Strategic Plan 2003-2005*. The Sugar Campaign For Change, Kisumu.

- Taylor, I. 2004: “Hegemony, neoliberal ‘good governance’ and the IMF: a Gramscian perspective” i Bøås, M. og D. McNeill (ed): *Global institutions & development*. Routledge, London.
- Thomas, C. 1998: “International financial institutions and social and economic human rights: an exploration” i Evans, T. (ed): *Human Rights Fifty Years On*. Manchester University Press, Manchester. 22s.
- Tomasevski, K. 1993: *Development Aid and Human Rights Revisited*. Pinter Publishers, London.
- Tomasevski, K. 2005: *Human Rights and Poverty Reduction*. Rights in Action. Overseas Development Institute. www.odi.org.uk/rights
- Verdensbanken 1998: *Development and Human Rights – the role of the World Bank*. World Bank, Washington D.C. www.worldbank.org/html/extdr/rights/hrtext.pdf
- Verdensbanken 2005: Report No.: Ab1578 Project Information Document (Pid) Appraisal Stage. Kenya Education Sector Support Project. September 14, 2005.

Intervjuer:

	<i>Dato</i>	<i>Navn</i>	<i>Stilling</i>	<i>Organisasjon</i>	<i>Sted</i>
15	3.5	Cecil Agutu	Policy Research Coordinator	ActionAid	Kisumu
16	4.5	Gruppeintervju, Kenya Womens Sugarcane Farmers Network			Miwani
17	4.5	Vincent Jr. Omonde	Intern	SuCam	Kisumu
18		Joseph Mugu			
19	9.5	Peter Kariuki	National Coordinator	Basic Rights Campaign	Nairobi

- Verdenserklæringen om menneskerettighetene av 10. des. 1948. G.A. res. 217A(III), U.N. Doc A/810 at 71 (1948).
- International Covenant on Civil and Political Rights av 16. des. 1966, trådd i kraft 23. mars 1976, G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR supp. (no 16) at 52, U.N. Doc A/6316 (1966), 999 UNTS. 171.
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, av 16. des. 1966, trådd i kraft 3. jan 1976, G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR supp. (no 16) at 49, U.N. Doc A/6316 (1966), 993 UNTS. 3
- Konvensjonen om Barns Rettigheter, av 20. nov. 1989, trådd i kraft 2. sept 1990, G.A. Res 44/25, 44 UN GAOR supp. (no. 49), UN Doc. A744/49, at 166 (1989).
- Erklæringen om retten til utvikling, av 4. des 1986, G.A. Res 41/28.
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, av 18. des 1979, trådd i kraft 3. sept 1981, G.A. Res 34/189, 34 UN GAOR Supp. (no. 46), UN Doc. A/34/46 at 193 (1979).
- African Charter on Humans and Peoples Rights, av 27. juni 1981, trådd i kraft 21. okt. 1986, O.A.U. Doc. CAB/LEG/67/3 Rev.5.

Selvvalgt pensum.

Jeg, kandidat nummer 72, har lagt opp denne listen av litteratur som selvvalgt pensum for muntlig eksamen i UTV3090 våren 2006:

Femia, J. V. 1981: *Gramsci's political thought*. Clarendon Press, Oxford. Kap.2 38s.

Menneskerettigheter

Chomsky, N. 1998: "The US and the challenge of relativity" i Evans, T. (ed): *Human Rights Fifty Years On*. Manchester University Press, Manchester. 28s.

Evans, T. 2001: *The politics of human rights*. Pluto Press, London.
-innledning 13s, kap. 1 22s, kap.3 22s. tot. 57s.

Steiner, H. J. & P. Alston 2000: *International Human Rights in Context*. Oxford University Press, Oxford. -kap. 16: Globalization, development and human rights. 43s.

Rettigheter og utvikling

Cornwall, A. og C. Nyamu-Musembi, 2004: "Putting the 'rights-based approach' to development into perspective" i *Third World Quarterly*, Vol. 25, No. 8, pp. 1415-1437. Carfax Publishing. 19s.

Pogge, T. 2000: "Human Rights and Human Responsibilities" i Cronin, C. og De Greiff, P. (eds): *Transnational Politics and Deliberative Democracy*. MIT Press, Cambridge. 35s.

Pogge, T. 2001: "Priorities of global justice" i *Metaphilosophy* Vol.32, Nos 1/2 January 2001 p.6-23. Blackwell Publishers Ltd. Oxford. 20s.

Robinson, M. 2005: "What Rights Can Add to Good Development Practice" i Alston, P. og M. Robinson (red): *Human Rights and Development – Towards Mutual Reinforcement*. Oxford University Press, Oxford. 20s.

Thomas, C. 1998: "International financial institutions and social and economic human rights: an exploration" i Evans, T. (ed): *Human Rights Fifty Years On*. Manchester University Press, Manchester. 22s.

Tomaševski, K 1993: *Development Aid and Human Rights Revisited*. Pinter Publishers, London. Forord 5s, Kap. 9 13s, kap. 12 8s. tot. 26s.

Totalt 313 sider.